

Subjective Model of Reality: Origin of Construction

Суб'єктивна модель реальності: першоджерела побудови

Svitlana Kalishchuk

Ph.D. in Psychology, Assistant Professor, Doctoral Student,
Psychology of Personality and Social Practices Department of
Institute of Human Sciences, Borys Grinchenko Kyiv University,
Kyiv (Ukraine)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1749-7856>

Researcher ID: F-4321-2019

E-mail: klana_@ukr.net

Світлана Каліщук

Кандидат психологічних наук, доцент, докторант кафедри
психології особистості і соціальної практики Інституту Людини,
Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ (Україна)

ABSTRACT

The aim of the article. *The article outlines the system of the means of realization of structuring senses of consciousness as a process of human creating a model of reality, each link of which has the potential «stable-dynamic» subjective conditions for modeling the objective world.*

Methods. *Empirical methods are presented by the diagnostic and psycho-correctional technique «New positive birth imprinting» and diagnostic system modeling techniques according to O. Zelinskyi.*

The results of the research. *The conditions and features of the formation and manifestation of ontological character of consciousness are empirically studied. The specificity of the ontological plan of consciousness is revealed; it*

Address for correspondence, e-mail: kpnu_lab_ps@ukr.net

Copyright: © Kalishchuk Svitlana

The article is licensed under **CC BY-NC 4.0 International**
(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>)

© Kalishchuk Svitlana

DOI (article): <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2020-47.93-117>

<http://journals.uraua.com/index.php/2227-6246>

provides the ability to set filters for perceiving reality. The dialectical unity of the ontological and epistemological plans of consciousness implementing the semantic dynamics is outlined. It is proved that the development of one plane of consciousness affects the content, dynamics and updated structure of another one. The partial cases of consciousness that make the action of both planes of consciousness possible are outlined. They include: a fixed installation of birth imprinting, «psychological truth» and a formed «lifestyle»; cognitive contours of consciousness: sensory-perceptive, perception, thinking, affective, reflection; «representative systems» as a dominant way of obtaining information from the outside world; mechanisms for discovering new meanings; mechanisms for creating a model of reality. The study allowed us to identify the range, intensity, predominant modalities of experiences and four dichotomous emotional and behavioral reactions of the subjects.

Conclusion. *It is proved that in the process of rebirth, personal typical emotional and behavioral reactions are recognized and realized, discovering the meanings of their life attitudes and the reasons that determine them. The indicated discoveries perform the reconstruction of the ontological plan of consciousness, functioning as an implicitly existing space. It is subjectively colored in a unique way and has a potential readiness to perceive and process external information. The individual emotional coloring of each person is an outgoing link for the functioning and fixation of cognitive outlines of consciousness, the sense formation of the personality, that causes the substantial detailing and general scale of the subjective model of reality.*

Key words: *subjective model of reality, ontological plane of consciousness, epistemological plane of consciousness, positive imprinting of birth, filter of perception and response.*

Вступ

Світ являє собою оточуючу людину дійсність, що має просторові, часові, матеріальні й енергетичні характеристики. Означені характеристики, з одного боку, виступають тлом, на якому виникає життя певної людини та задається напрям її пізнавальних актів, з іншого, вони змінюються під впливом перетворюючих дій унікальної й автономної цілісності, якою виступає сама людина. Свідомість як індивідуальна система створення образу світу дає змогу людині само-

визначатися в реальному світі, моделюючи все різноманіття оточуючої дійсності й активно впливаючи на неї. Функція свідомості відображати існуючу реальність зумовлює створення безлічі суб'єктивних світів, які у кожному окремому випадку базуються на індивідуально-емпіричному досвіді людини унікально репрезентувати зовнішній об'єктивний світ для себе. Так вибудовуються суб'єктивні моделі зовнішньої реальності, що мають безкінечну варіативність і вектор спрямування від «індивідуального емпіричного, унікального виокремлення себе зі світу» із зафіксованими фільтрами та програмами до вільного, незаангажованого «унікального субстанціонального, чуттєвого захоплення досконалістю світу і довіри до нього» (Роменець & Маноха, 1998). Свідомість як стабільно-динамічна система почуттєвих і логічних знань забезпечує дію пізнавальних контурів і виробляє нові смисли як власні першоементи (Ананьев, 1980; Агафонов, 2003). Смисли виступають проекцією (міні-моделлю) дійсності, складають індивідуальну «картину світу» особистості, вибудовують унікальну її комбінацію та споруджують психічну конструкцію свідомості особистості. Створена архітектоніка свідомості, своєю чергою, зумовлює процес подальшого відображення, з унікальними для особистості зафіксованими головними координатними осями та пріоритетними точками, типовою емоційною забарвленістю моделі світу та її окремих елементів.

Проблема співвідношення об'єктивно заданої дійсності та суб'єктивних моделей реальності, які споруджуються особистістю, порушувалася в різний час у багаточисельних теоріях особистості, сприйняття, пам'яті, мислення, психотерапевтичних теоріях (Adler, 1964; Берн, 2006; Веккер, 1998; Налимов, 1989; Франкл, 2012; Шерозія, 1979). Виокремлені конструкти («психологічна правда», «настроювання на адекватний образ світу», «будівельний матеріал», «фільтр пріоритету», «первинна сила життя», «відношення до своєї

самості» тощо) розглядаються авторами як елементи неповторного психологічного змісту пам'яті кожної людини та її досвіду усвідомлення світу в актуальний момент часу. Існування таких континуальних складових зумовлює своєрідність дії перетворення свідомістю об'єктивно існуючої реальності у певну суб'єктивно сприйману модель і, як наслідок, створює унікальний свідомий досвід кожної людини й унікальне, неповторне її життя. Отже, єдині й інваріантні для всіх людей принципи будови та функціонування психічного співіснують із реальною наявністю багатоваріативності у різних людей сприймати та розрізнати навколишній світ, вибудовувати погляд на нього, накопичувати почуттєвий досвід його сприйняття, формувати уявлення та здійснювати смислово його оцінку.

Мета статті – визначити систему засобів створення людиною моделі реальності як процесу, кожна ланка якого носить у собі потенційні «стабільно-динамічні» суб'єктивні умови моделювання об'єктивно існуючого світу.

Завдання статті

1. Обґрунтувати первинні засади процесу створення людиною суб'єктивної моделі реальності.
2. Емпірично дослідити умови формування і засоби діагностики та психокорекції (реконструкції) онтологічного плану свідомості.

Методи та методики дослідження

Процедура теоретико-емпіричного дослідження забезпечує досягнення змістовного та структурно-організаційного результатів аналізу першопричин і базових зумовлюючих засад створення людиною суб'єктивної моделі реальності. Емпіричні методи представлені діагностичною і психокорекційною технікою «Новий позитивний імпринтинг народження» (Каліщук, 2019) і діагностичними техніками системного моделювання за О. Зелінським (Каліщук, 2018). Операціо-

налізація і верифікація техніки здійснювалися за допомогою експертного аналізу спостерігача-профайлера за методом прямого включеного спостереження з метою фіксації, якісного та кількісного опису, групування і виокремлення показників суб'єктивного фільтру досліджуваних сприймати й оцінювати об'єктивну реальність.

Результати та дискусії

Вихідне припущення полягає в диференціації двох планів свідомості, які найбільш загальним чином зумовлюють будову суб'єктивної моделі реального світу для кожної людини, а саме:

1) онтологічний план свідомості, який забезпечує та розгортає задану інтенційну площину встановлювати суб'єктивні фільтри сприйняття й оцінки реальності;

2) гносеологічний план свідомості як її смислова динаміка, тобто послідовне розрізнення й уточнення смислу в процесі власного розвитку, дидактичного та виховного досвіду людини.

Онтологічний і гносеологічний плани свідомості знаходяться в діалектичній єдності, а саме: розвиток одного впливає на зміст, динаміку й оновлену структуру іншого. Загалом, система засобів реалізації свідомістю дії структуризації власних смислів окреслює парціальні випадки свідомості, які уможливають дію обох планів свідомості, мають ієрархічну організацію, відрізаються взаємопереходами і взаємовпливами. Певні грані онтологічного та гносеологічного планів свідомості розкриваються в ланцюжку теоретичних і практичних конструктів вагомих досліджень. Зокрема, можна виокремити:

– систему конденсованого досвіду та фіксовану установку імпринтингу народження (Гроф, 2008; Марчер & Олларс, 2003);

– «психологічну правду» та сформований «стиль життя» (Adler, 1931);

– пізнавальні контури свідомості: сенсорно-перцептивний, уяви, мислення, афективний, рефлексії (Агафонов, 2003);

– «репрезентативні системи» як основний, домінуючий спосіб отримання людиною інформації із зовнішнього світу (Пьюселик & МакБи, 2018);

– механізми відкриття нових смислів і складання архітектоніки свідомості особистості: семантична та семіотична складові (Аллахвердов, 2001; Налимов, 1989);

– механізми створення моделі реальності: викреслення (вибірковість); перекручення (видозмінення досвіду почуттєвого сприйняття); узагальнення (відчуження елементів світу від похідного досвіду та їх категоризація).

Першочерговий інтерес викликає онтологічний план свідомості, який детермінує масштаб, якість і модальність сприйняття об'єктивного світу. Тому питання засобів створення людиною суб'єктивної моделі реальності спрямовує на пошук загального тла, яке має властивість імпліцитно схованого, але інтенційно заданого прояву. Таке загальне тло, що розгортає онтологічний план свідомості людини, повинно мати «стабільно-динамічні» ознаки, які й визначатимуть суб'єктивні умови моделювання людиною об'єктивно існуючого світу.

Психотерапевтична практика наводить переконливий приклад такого можливого «загального тла» зі «стабільно-динамічними» ознаками, яким виступає «імпринтинг народження». Визнання «імпринтингу народження» в якості прояву онтологічного плану свідомості базується на побудованій С. Грофом гіпотетичній теоретичній моделі «внутрішньоутробного формування психіки» (Гроф, 2008). Згідно з С. Грофом, перинатальні матриці дають змогу визначити базову точку біфуркації життя, а саме: зачаття дитини та проживання й емоційне проходження нею чотирьох перинатальних матриць у якості фундаменту формування емоційних і поведінкових патернів і специфічної емоційної забарв-

леності суб'єктивної моделі реальності. Дослідження перинатального досвіду (Гроф, 2008; Лилли, 1994; Марчер & Олларс, 2003) доводять, що коридор емоційного реагування дитини у процесі народження зумовлює діапазон та інтенсивність усталених, «звичних» переживань людини. Зафіксовані емоційні програми, які мають вузький діапазон і високу інтенсивність, як у «системі конденсованого досвіду», за С. Грофом, відрізняються масштабом впливу не тільки на загальний психологічний стан людини, але й на пізнання нею нової інформації, на сприйняття утруднень і прийняття рішень. Емоційні програми мають властивість розповсюджуватися за межі специфічної ситуації, в рамках якої вони склалися. Зафіксовані «імпринтингом народження» патерни формують систематичні узагальнення особистості, спрямовують фокус уваги на унікальні для певної людини екстрими і визначають повторювані засоби реагування на них. Тому і новий досвід людини стає залежним від заданих емоційних призм його сприйняття й оцінки.

Отже, «імпринтинг народження» можна розглядати як одне з першоджерел «запрограмованого» емоційного ракурсу сприйняття людиною світу, типової його оцінки та власного настроювання, що зумовлює базові засади змісту і специфічного забарвлення суб'єктивної моделі реальності. Означене положення викликає необхідність побудови екологічної й ефективної діагностичної та психокорекційної процедури дослідження генези онтологічного плану свідомості. Класична техніка «повторного народження», винахідником якої є Л. Марчер, містить практичний концепт бодинамічного аналізу (Марчер & Олларс, 2003) і відрізняється такими властивостями:

- тілесно-орієнтована, спрямована на розвиток психомоторики й активацію спеціалізованих типів моторних шаблонів поведіння;
- позначає феноменологічний зміст через повторну процедуру народження в екологічних умовах прийняття;

– характеризується єдністю діагностичної та психокорекційної (трансформаційної) складових, а саме: знаходиться справжній чинник травматизації та знижується вплив цього чинника шляхом створення нового «відбитка народження»;

– носить потенційну можливість «семантично-тілесної капсулізації» (Налимов, 1989) і виявлення унікального суб'єктивного досвіду типового емоційного та поведінкового реагування;

– має обмежений ресурс семантичної трансформації попереднього досвіду клієнта, не виконує функцію «мікродеміурга» відносно відкриття смислів та оновлення палітри емоційних і поведінкових реакцій на впливи реального світу;

– верифікована на рівні побудови «Тілесної карти» Л. Марчер.

Інтеграція бодинамічного аналізу, екзистенціального аналізу та системного моделювання за О. Зелінським дає змогу доповнити ефективну техніку «повторного народження» Л. Марчер процедурами, які виконують додатково функцію семантичної трансформації первісно заданих емоційних і поведінкових програм. Нами було запропоновано діагностичну і психокорекційну техніку «Новий позитивний імпринтинг народження» (Каліщук, 2019), що інтегрує п'ять складових:

– індивідуально-орієнтовану процедуру екзистенціально-гуманістичного аналізу щодо специфічної емоційної забарвленості існуючої в клієнта суб'єктивної моделі реальності;

– метод системного моделювання за О. Зелінським для групової діагностики запрограмованих емоційних станів особистості, які встановлюють базове емоційне тло життя клієнта й детермінують переважну низку його життєвих подій і, як наслідок, власних внутрішніх і зовнішніх реакцій (Каліщук, 2018: 59);

– тілесно-орієнтовані вправи подолання «звичної», не диференційованої тілесної напруги;

– бодинамічну «картографію» гіпо- та гіперактивності м'язів клієнта, що визначається залежно від пози у першій і четвертій матрицях і від актуалізованих у них емоційних станів;

– процедуру діагностики емоційних і поведінкових патернів клієнта й усвідомленого проживання ним емоційних станів у кожній матриці.

Техніка «Новий позитивний імпринтинг народження» базується на припущенні, що дитина отримує первісний досвід взаємодії зі світом, напрацьовуючи власні переживання і фіксуючи власний досвід випробування себе в реальній дії – дії народження. Таке переживання фіксується у пам'яті тіла і виступає придбаним «ресурсом» сприйняття світу і реагування на події різної сили, травматичності та спрямованості як заданого й урахованого в якості типового, єдино можливого і правильного. А тому воно може розглядатися як джерело для побудови суб'єктивних фільтрів сприйняття й оцінки реальності. Техніка «Новий позитивний імпринтинг народження» описується таким алгоритмом зовнішніх операцій:

1) відбір учасників, а саме: індивідуальний екзистенціально-гуманістичний аналіз світу клієнта, структури значущих зв'язків у системі клієнта, патернів, які він використовує, розкриття особливостей динамічності його суб'єктивної моделі світу, визначення усвідомленості себе та відповідальності за себе і свій світ;

2) міні-лекція щодо детермінації життєвих подій клієнта, зв'язку досвіду народження й особистісної реальності, в основі якої лежить унікальна «картина світу»;

3) виконання вправи «Я і мій Світ» за методом системного моделювання О. Зелінського за участю п'яти спостерігачів для визначення вихідних у життєвому просторі клієнта емоційних станів;

4) тілесні вправи «Вісімка», «Поплескування», «Погладжування» з метою синхронізувати тілесні й емоційні

стани учасників; підготувати учасників до значної фізичної активності у процесі проходження штучного пологового каналу; продіагностувати ступінь довіри-недовіри учасника до інших і його готовності до тісної взаємодії з групою; чуттєво об'єднати групу;

5) свідоме проходження штучного пологового каналу кожним учасником групи;

6) бодинамічна психокорекція ведучим емоційних станів клієнта в першій перинатальній матриці, а саме: зниження тривоги; припинення болісних відчуттів; урівноважування дихання; завершення емоцій відрази, образи, страху, відчаю, роздратування; накопичення емоційного і соматичного задоволення як базового ресурсу;

7) активне переживання і семантично-тілесне закріплення стану четвертої матриці;

8) зворотний зв'язок учасників групи про проходження клієнтом штучного каналу;

9) порівняння отриманого практичного досвіду з інформацією щодо власного народження, якщо клієнти її мають;

10) завершення процедури усвідомленого народження:

– обговорення станів і поведінкових стратегій клієнта у другій і третій перинатальних матрицях, які відрізняються формою будови та засобом їх проходження;

– опис ведучим і спостерігачем-профайлером загальної траєкторії руху й особливостей емоційного реагування впродовж усього процесу з фіксацією на станах четвертої матриці, як фінальної та домінуючої в обставинах штучно створеного утруднення та перешкоди;

11) зворотний зв'язок від клієнта щодо отриманого досвіду, усвідомлення зв'язку своїх дій з емоційним реагуванням у межах кожної матриці, задоволеності результатом чи переживання тих труднощів, що проявилися, та необхідності подальшої динаміки і повторної процедури.

Завдання операціоналізації та верифікації техніки «Новий позитивний імпринтинг народження» реалізовувалося

в емпіричному дослідженні. Загальну вибірку дослідження склали 720 осіб, які впродовж трьох років (липень 2016 – листопад 2019 рр.) зверталися за психологічною допомогою у «Центр конструктивної психології «Я-Базис» (м. Київ, м. Кривий Ріг, м. Жовті Води). Запити клієнтів і формулювання консультативних гіпотез та їх перевірка визначалися в індивідуальному форматі роботи в екзистенціально-гуманістичній парадигмі (перша операція алгоритму). За наявності у клієнта множинного симптому, панічних розладів, домінуючого тривожного стану, фіксації на негативній складовій власного досвіду, зниженої активності, анамнезу, пов'язаного з фізичним травмуванням у процесі власного народження (перелом ключиці, накладання щипців, використання вакууму тощо), йому рекомендувалося прийняти участь у груповій техніці діагностики та психокорекції первинного настроювання на світ. Техніка проводилася 48 разів у груповому форматі: середня чисельність групи складала 17 осіб; середній вік досліджуваних – 37 років; жінки – 82%, чоловіки – 18%; тривалість роботи однієї групи – 4–5 годин. Дослідження будувалося за квазіекспериментальним планом часових серій, який передбачав здійснення серії періодичних замірів. Періодичність замірів була обумовлена процедурою виконання техніки, а саме:

- техніка проводилася в умовах малої лабораторної групи чисельністю 12–18 досліджуваних;
- отриманий результат (11-та операція алгоритму) потенційно несе в собі можливу необхідність для певного досліджуваного повторної процедури.

Достатньою та необхідною умовою проведення повторної процедури (в класичному методі Л. Марчер вона не передбачається) виступало рішення досліджуваного про бажаність подальшої динаміки (11-та операція алгоритму). Друга процедура, в нашому випадку для 43% досліджуваних (309 осіб), зафіксувала у 94% із них (290 осіб) адаптивні емоційні реакції, а саме: впевнене настроювання на подолання

об'єктивно заданих труднощів процедури й ефективні поведінкові тактики, які в кінцевому підсумку викликали у досліджуваного почуття радості й самоповаги за вміння переборювати утруднення. 6% досліджуваних брали участь у техніці «Новий позитивний імпринтинг народження» 3–4 рази. Це випадки значної травматизації під час народження досліджуваних (13 осіб), або особливі особистісні історії (6 осіб), наприклад, захворювання в юнацтві на онкологію, втрата слуху в молодшому підлітковому віці тощо.

Штучне моделювання каналу народження та його проходження за певними правилами забезпечувало прояв у досліджуваних реакцій, які підлягали діагностиці, а саме:

- 1) афективних реакцій (оцінювався проявлений досліджуваними спектр почуттів, переживань і станів);
- 2) вегетативних реакцій (рефлекторна регуляція дихання, тілесні позитивні відчуття, тілесний дискомфорт);
- 3) рухових невербальних реакцій (активність рук і ніг, міміка, жестикуляція, поза і траєкторія пересування по штучному каналу);
- 4) вербальних реакцій (прохання про допомогу, претензії, нейтральні коментарі, вербальна оцінка свого стану).

Із метою верифікації результатів техніки «Новий позитивний імпринтинг народження» було використано процедуру включеного безпосереднього спостереження відкритого типу в умовах лабораторної групи за участю спостерігача-профайлера. Афективні, вегетативні, рухові невербальні та вербальні патерни досліджуваних фіксувалися спостерігачем-профайлером, обговорювалися учасником і ведучим групи (8-ма, 10-та й 11-та операції алгоритму). Для об'єктивації й інтерпретації сукупності прихованих, неявних, незавершених, мікро- та пролонгованих у часі реакцій досліджуваних устаткування спостерігача-експерта складалося з реєстраційної карти, яка забезпечувала можливість зафіксувати та формалізувати реакції досліджуваних у процесі виконання ними завдань техніки. Реєстраційна карта спо-

стерігача містила повний перелік можливих афективних, вегетативних, рухових невербальних і вербальних реакцій досліджуваних.

На наступному етапі якісні характеристики за допомогою структурно-семантичного аналізу переводилися в узагальнені чотири групи показників суб'єктивного фільтру сприйняття й оцінки світу, а саме:

- діапазон переживання;
- інтенсивність переживання;
- домінуючі модальності переживання як «системи сублімованого досвіду» (Гроф, 2008);
- зафіксований полюс чотирьох дихотомічних пар реакцій як «запрограмоване» стійке реагування на об'єкти і події зовнішнього світу.

Означені вище чотири показники розглядалися нами як вірогідні в силу того, що включають у себе і проявляють певною мірою опорні елементарні інтероцептивні сигнали: задоволення, незадоволення, збудження та спокою.

Необхідність профілювання й об'єктивації емоційних і поведінкових патернів досліджуваних потребувала здійснити диференціацію й описати внутрішній зміст кожного з виокремлених показників.

Діапазон переживань (широкий-вузький) розкриває масштаб подальшого розповсюдження отриманого при народженні досвіду і як цей досвід впливатиме на загальне тло сприйняття різних подій світу та реагування на них людини. Наприклад, широкий діапазон переживання прогнозувався за умови наявності 4-х із 6-ти таких реакцій (47% досліджуваних):

- 1) гостре відчуття болю в певній частині тіла або в декількох його частинах у першій перинатальній матриці;
- 2) неусвідомлений збій дихання, відсутність вільного вдиху за умови неконтрольованого дихання;
- 3) припинення дихання у ситуаціях емоційного утруднення;

4) сильнодіюча, непереборна тривога в першій, другій і третій перинатальних матрицях, що супроводжується відчуттям тілесного дискомфорту;

5) відсутність бажання рухатися у другій перинатальній матриці з домінуванням почуття відчаю;

6) відчуття образи, відрази або гніву в четвертій матриці.

Вузкий діапазон переживання проявлявся у домінуванні апатичного емоційного тла, у відсутності яскравого емоційного забарвлення, у сталій здатності приводити більшість своїх емоційних переживань до відчуженого, нульового рівня незалежно від сили подразника, який ці переживання викликав (53% досліджуваних).

Інтенсивність переживання (висока-низька) проявляє силу або слабкість емоційної та рухової активності, емоційну, поведінкову та вегетативну реактивність чи повну відсутність реакцій. До високої інтенсивності за умови наявності 4-х із 6-ти реакцій віднесено (45% досліджуваних):

1) активне і самостійно скероване проходження штучного каналу, незалежне від зовнішніх рекомендацій;

2) голосні вербальні реакції на утруднення проходження;

3) рухи, спрямовані на переборення заданих меж штучного каналу;

4) встановлення діалогу з іншими учасниками техніки;

5) використання інших із метою полегшення власного руху;

6) знаходження власного, унікального способу переміщення по каналу.

Низька інтенсивність характеризувалася незначним рівнем рухових, емоційних і вегетативних реакцій, відмовою від заданих правил проходження, відсутністю власних очікувань і відповідальності за результат (55% досліджуваних).

Модальність переживань у досліджуваних реєструвала вісім основних емоційних програм, а саме: гніву (8% досліджуваних), страху (68%), сорому (1%), відрази (17%), суму (1%), цікавості (1%), радості (2%), подиву (2%). Означені

емоційні програми можуть містити інші емоції: наприклад, жалість знаходиться в емоційній програмі образи, провина – у програмі сорому, роздратування – у програмі гніву. Така координація емоційних програм детермінована діями, які з необхідністю виступають їх наслідком. Зв'язок емоційних програм і дій, що вони викликають, пояснює інтегрованість емоційних і поведінкових патернів. Наприклад, емоції гніву, роздратування, люті спрямовані на ініціацію дії руйнування, зміни формату, перегляду правил; емоції радості, захоплення викликають дію повторення; емоції подиву, приголомшення – дію переключення; страх, побоювання, паніка, відчай – замирання або втікання; відраза, образа – включають дію відторгнення тощо.

Модальність переживання показує домінуючі для певного досліджуваного емоційні реагування в кожній із перинатальних матриць. З основних восьми емоційних програм імпринтинг народження фіксує, як правило, від 2-х до 4-х домінуючих емоцій, що і складають той емоційний фільтр, через який у подальшому буде диференціюватися новий досвід взаємодії людини зі світом, проявлятися її «психологічна правда» та специфіка дії в пізнавальних контурах свідомості. Домінуючі емоції не усвідомлюються до їх проявлення в груповій техніці, де є можливість порівняння власної стратегії подолання труднощів зі стратегіями інших учасників групи. Модальність переживань як показник суб'єктивного фільтру моделювання об'єктивно існуючого світу виступає головною точкою відліку в особистій історії людини та структуруванні нею власного досвіду. Наприклад, якщо досліджуваний при проходженні перинатальних матриць із всього спектру емоційного реагування проявив емоції гніву та відрази, то це діагностує, що:

1) минулий і сьогоденний досвід і майбутнє уявлення досліджуваного про події різного контексту та значущості будуть інтерпретуватися, сприйматися та викликати поведінкові реакції переважно з оціночною та руйнівною тенден-

цією, з типовою спробою переглянути, побороти чи змінити норми і правила;

2) претензія до себе, інших і світу виступатиме головним неусвідомленим вектором взаємодії;

3) руйнація та відторгнення видаватимуться найправильнішою стратегією подолання існуючих труднощів;

4) першою спонтанною, «улюбленою» (Е. Берн) емоцією-реакцією на той чи інший стимул виступатиме роздратування.

Дихотомічні реакції маніфестують узагальнені чотири установки, у яких у різному співвідношенні представлені емоційний, когнітивний і поведінковий компоненти, а провідною загальною рисою виступає «інтенційна» заданість такого установочного реагування. Установки зумовлюють рівень активності, стабільності, необхідність зусиль і переважний характер реактивності при почутті напруги і носять у собі потенційні «стабільно-динамічні» суб'єктивні умови сприйняття та моделювання об'єктивно існуючого світу. Виокремлено:

1) активність – пасивність, з опорою на поведінковий компонент і рухову активність;

2) емоційну стабільність – нестабільність, із домінуванням специфіки емоційного компонента та вегетативного реагування;

3) ознаку проявляти чи, навпаки, не проявляти зусилля у ситуації напруги та дискомфорту, що якісно характеризує властиву досліджуваному емоційну, рухову та вегетативну реакції на утруднення;

4) якість реактивності на несподівані зміни і труднощі, яка окреслює два протилежні полюси: впевненість і радість досягнення чи гнів і протест.

Прикладом прояву активності виступає усвідомлення досліджуваним власних емоційних, вегетативних і рухових реакцій у кожній матриці, стабільне послідовне проходження матриць із фіксацією на станах четвертої як констатуючої

пройдений шлях і власну оцінку ситуації і себе в ній (56%). Пасивність проявляє відсутність такого усвідомленого відкриття («просто пройшов увесь шлях, тому що таке було завдання», «не розумію, що я повинен відчувати», «група мені заважала, але я не могла це виправити»), яке можливе тільки за допомогою зворотного зв'язку від учасників групи та ведучого (44%).

Емоційна стабільність проявляється в упевненому врівноваженому переборенні досліджуванним об'єктивних труднощів проходу штучного каналу, у відповідальності за власні зусилля, у довірі до членів групи, у сприйманні зовнішніх обставин як тимчасових і залежних від власної активності (27%). Емоційна нестабільність фіксується за умови прояву в досліджуваного сильних переживань (відчаю, страху, гніву), зупинки руху, вербальних реакцій, які коментують дію учасників групи, допомогу ведучого тощо (73%).

Ознака проявляти зусилля у ситуації напруги та дискомфорту характеризує властиву досліджуваному емоційну, рухову та вегетативну реакцію на утруднення і прийняття певної поведінкової стратегії у відповідь на об'єктивно задані технікою умови проходження штучного каналу: мобілізація сил, активізація дихання, положення тіла, яке допомагає руху, активізація рухів ніг і рук (68%). Відсутність зусиль діагностувалася за такими реакціями: завмирання, відсутність участі кінцівок у русі, вимоги до групи розійтись і відкрити шлях (32%).

Якість реактивності на несподівані зміни і труднощі маніфестує дві протилежні установочні реакції досліджуваного, які активно проявляються у його вербальних та емоційних реакціях. Це може бути впевненість і радість за власну здатність переборювати труднощі, отримувати результат і досягати мети. Стан таких досліджуваних може варіювати від ентузіазму, радості та великого задоволення від пройденного шляху до спокійної впевненості, що зусилля завжди корисні й будуть компенсовані. Приклади реакцій досліджу-

ваних: «відчуваю силу і впевненість», «це емоція радості й задоволення», «хочу обійняти всіх присутніх» тощо (37%). Інша установочна реакція досліджуваних характеризується проявом гніву на рівні тілесних, емоційних і вербальних реакцій і протестом проти дій групи. Приклади реакцій досліджуваних: «я нічого не відчуваю, крім напруги в щелепах», «було дуже важко виконати завдання, група мене стискала більше ніж усіх, чому?», «я відчуваю жалість до себе, мій одяг утруднював рух», «було дуже тісно й обмаль повітря», «ви мені не допомагали, не підказували, як краще робити» тощо (63% досліджуваних).

Труднощі проходження чотирьох перинатальних матриць – це об'єктивно задана умова діагностичної частини техніки «Новий позитивний імпринтинг народження», що полягає у створенні учасниками групи вузького тунелю та у коректуванні темпу і напрямку руху всередині нього досліджуваного.

Психокорекційна складова техніки полягає у створенні умов усвідомлення власного проходження, об'єктивізації власних вегетативних, емоційних і поведінкових патернів у кожній матриці та порівнянні власного досвіду з досвідом інших учасників групи (5-та, 7-ма, 8-ма, 9-та, 10-та й 11-та операції алгоритму). Завдяки цьому здійснюється структуризація смислів досліджуваним щодо процесу створення власної суб'єктивної моделі реальності.

Можна констатувати, що означені чотири групи показників та їх внутрішня диференціація розгортають у досліджуваних унікальний онтологічний простір побудови свого зв'язку зі світом. Переживання й усвідомлення власного унікального сприйняття світу сприяє розумінню власних призм, що переломлюють дійсність і вибудовують певну стратегію взаємодії з оточуючими. Показники суб'єктивного фільтру сприймання світу та забарвлення суб'єктивної моделі реальності відкриваються як смисл і усвідомлюються досліджуваними як детермінанти емоційної забарвлено-

сті власної моделі реальності. Розкривається розуміння, що широке різноманіття станів людини визначально звужене досвідом власного народження і виступає загальною причиною переломлення зовнішніх і внутрішніх обставин. Таке «звичайне» типове емоційне тло проявляється у досліджуваних у якості домінуючого, ригідно зафіксованого та створює вузький діапазон реагування й суб'єктивний фільтр сприйняття себе і світу.

Висновки

Зміст індивідуальної моделі реальності та її багатофункціональна роль у детермінації внутрішніх і зовнішніх проявів, у виборі способу самоздійснення та типовому повторенні життєвого сценарію і переважної стратегії подолання труднощів виступає важливим аспектом, зумовлюючим якість життя особистості. Суб'єктивні моделі реальності, побудовані людиною у неоднакові часові періоди й одночасно на різних ієрархічних формах пізнавальної активності, співвідносяться та порівнюються між собою й об'єктивують ознаку мультиплікативності моделі світу. Питання про адекватність такого відображення та про імпліцитно задане у людини прагнення до адекватності відображення реальному світу призводить до пошуку відповідей щодо можливості, необхідності, довірливості, гнучкості, точності цього суб'єктивного процесу.

Можна констатувати, що інтегроване повторне народження виступає методом цілісного пробудження нових позитивних переживань, які хронологічно виступають перш заданими. У ході процесу повторного народження усвідомлюються й усвідомлюються власні типові емоційні та поведінкові реакції, здійснюються процеси їх свідомого проживання, визнавання себе та своїх життєвих тактик, порівняння свого проходження з іншими учасниками групи, відкриття смислів свого життєвого настроювання і зумовлюючих їх причин.

Емоційне усвідомлення своїх реакцій на зовнішні події через відкритий канал тілесної й емоційної експресії, як наслідок, дають клієнту:

– на емоційному рівні – можливість зустрітися із собою і своїми автоматичними і неусвідомленими, але пізнаваними стратегіями, через яскраве забарвлення процесу народження емоційними реагуваннями;

– на поведінковому рівні – через відкриття типових поведінкових тактик пошуку найефективнішого способу проходження через вузькі канали, що відображає звичне реагування на труднощі у реальному житті;

– на моторному рівні – через осягнення зон активності тіла (наприклад, завмерти і не дихати у труднощах, відчувачи образу чи відчай, або гнівно вимагати звільнити прохід і не утруднювати проходження);

– на когнітивному рівні – через відкриття та розуміння своїх тактичних дій проходження, визнавання та корекції свого базового життєвого настроювання.

Відкриті смисли як першоелементи свідомості зумовлюють індивідуальний емпіричний досвід людини вибудовувати суб'єктивну модель реальності, визначаючи точки розходження чи значного викривлення реально існуючого світу. Означені відкриття наповнюють людину новими смислами та виконують дію реконструкції онтологічного плану свідомості, який функціонує як імпліцитно існуючий простір, унікальним чином суб'єктивно забарвлений і такий, що має потенційну готовність до сприйняття й обробки зовнішньої інформації. Індивідуальна у кожної людини емоційна забарвленість є похідною ланкою для функціонування та фіксованості пізнавальних контурів свідомості, сенсоутворення особистості, що і зумовлює змістовну деталізацію та загальну масштабність суб'єктивної моделі реальності й впливає на якість функціонування гносеологічного плану свідомості людини.

Література

- Агафонов А. Ю. Основы смысловой теории сознания. Санкт-Петербург : Речь, 2003. 296 с.
- Аллахвердов В. М. Сознание как парадокс: Экспериментальная психология. Санкт-Петербург : ДНК, 2001. 528 с.
- Ананьев Б. Г. Избранные психологические труды [в 2-х т.]. Москва : Прогресс, 1980. Т. 1. 230 с.
- Берн Э. Введение в психиатрию и психоанализ для непосвященных. Минск : Попурри, 2006. 530 с.
- Беккер Л. М. Психика и реальность: Единая теория психических процессов. Москва : Смысл, 1998. 605 с.
- Гроф С. Путешествие в поисках себя. Москва : АСТ, 2008. 352 с.
- Калищук С. М. Системне моделювання як інтегративний метод особистісних змін й усвідомлення багатоваріативності життєвої реальності. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка. Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія*. Київ, 2018. Т. X. Вип. 31. С. 55–64.
- Калищук С. М. Техніка усвідомленого народження як процес діагностики й трансформації базового настроювання на сприйняття світу. *Modernization of the educational system: world trends and national peculiarities: II International scientific conference (Kaunas, February 22th, 2019)*. Kaunas : Vytautas Magnus university. Р. 18–21.
- Лилли Дж. Программирование и метапрограммирование человеческого биокомпьютера. Киев : София, Ltd., 1994. 63 с.
- Марчер Л., Олларс Р. Травма рождения: метод её разрешения. *Консультативная психология и психотерапия*. 2003. № 1. С. 29–120.
- Налимов В. В. Спонтанность сознания: Вероятностная теория смыслов и смысловая архитектура личности. Москва : Прометей, 1989. 182 с.
- Пьюселик Р. Ф., МакБи А. Дж. Войны реальности. Терапия диссоциированного состояния. Одесса : ВМВ-Принт, 2018. 333 с.
- Франкл В. Теория и терапия неврозов. Пермь : Биг-Пресс, 2012. 224 с.
- Шерозия А. Е. Психика. Сознание. Бессознательное. К обобщенной теории психологии. Тбилиси : Мецниереба, 1979. 524 с.
- Adler, A. (1931). *What life should mean to you*. Boston : Little, Brown. 154 p.
- Adler, A. (1964). *Superiority and social interest: A collection of later writings*. New York : Viking Press. 205 p.

References

- Agafonov, A. Yu. (2003). *Osnovy smyslovoi teorii soznaniia [Fundamentals of the semantic theory of consciousness]*. Sankt-Peterburg : Rech [in Russian].
- Allakhverdov, V. M. (2001). *Soznaniie kak paradoks: Eksperimentalnaia psikhologika [Consciousness as a Paradox: Experimental Psychologics]*. Sankt-Peterburg : DNK [in Russian].
- Ananiev, B. G. (1980). *Izbrannyye psikhologicheskie trudy [Selected Psychological Works]* (Vol. 1). Moskva : Progress [in Russian].
- Bern, E. (2006). *Vvedeniie v psikhiiatriiu i psikhoanaliz dlia neposviashchennykh [Introduction to Psychiatry and Psychoanalysis for the Uninitiated]*. Minsk : Popurri [in Russian].
- Vekker, L. M. (1998). *Psikhika i realnost: Yedinaia teoriia psikhicheskikh protsessov [Psyche and reality: A unified theory of mental processes]*. Moskva : Smysl [in Russian].
- Grof, S. (2008). *Puteshestviie v poiskakh sebia [Searching for yourself]*. Moskva : AST [in Russian].
- Kalishchuk, S. M. (2018). Systemne modeliuвання yak integratyvnyi metod osobystisnykh zmin i usvidomlennia bahatovariatyvnosti zhyttievoi realnosti [System modeling as an integrative method of personal change and awareness of multi-variability of life reality]. *Aktualni problemy psykholohii: Psykholohiia navchannia. Henetychna psykholohiia. Medychna psykholohiia – Up-to-date problems of psychology: Psychology of Education. Psychology of Genetics. Medical Psychology: Collection of research works of G. S. Kostiuk Institute of psychology, X*, 31, 55–64. Kyiv [in Ukrainian].
- Kalishchuk, S. M. (2019). Tekhnika usvidomlenoho narodzhennia yak protses diahnozyky i transformatsii bazovoho nastroyuvannia na spryiniattia svitu [The technique of conscious birth as a process of diagnosis and transformation of basic adjustment to the perception of the world]. *Modernization of the educational system: world trends and national peculiarities: II International scientific conference*, (pp. 18–21). Kaunas : Vytautas Magnus universyti [in Ukrainian].
- Lilli, Dzh. (1994). *Programmivanniie i metaprogrammivanniie chelovecheskogo biokompiutera [Programming and metaprogramming of a human biocomputer]*. Kiev : Sofiia, Ltd. [in Ukrainian].
- Marcher, L., & Ollars, R. (2003). Trauma rozhdeniia: metod yeie razresheniia [Birth injury: a method for its resolving]. *Konsultativnaia psikhologiiia i psikhoterapiia – Counseling psychology and psychotherapy, 1*, 29–120 [in Russian].

- Nalimov, V. V. (1989). *Spontannost soznaniia: Veroiatnostnaia teoriia smyslov i smyslovaia arkhitektonika lichnosti [Spontaneity of consciousness: Probabilistic theory of meanings and semantic architectonics of personality]*. Moskva : Prometei [in Russian].
- Piuselik, R. F., & MakBi, A. Dzh. (2018). *Voiny realnosti. Terapiia dissoitsirovannogo sostoianii [Reality wars. Dissociated state therapy]*. Odessa : VMV-Print [in Russian].
- Frankl, V. (2012). *Teoriia i terapiia neurozov [Theory and Therapy of Neurosis]*. Perm : Big-Press [in Russian].
- Sheroziia, A. Ye. (1979). *Psikhika. Soznaniie. Bessoznatelnoie. K obobschenoi teorii psikhologii [The psyche. Consciousness. The unconscious item. The generalized theory of psychology]*. Tbilisi : Metsniereba [in Russian].
- Adler, A. (1931). *What life should mean to you*. Boston : Little, Brown.
- Adler, A. (1964). *Superiority and social interest: A collection of later writings*. New York : Viking Press.

Калищук Світлана. Суб'єктивна модель реальності: першоджерела побудови

АНОТАЦІЯ

Мета. У статті визначено систему засобів реалізації свідомістю дії структуризації власних смислів як процесу створення людиною моделі реальності, кожна ланка якої носить у собі потенційні «стабільно-динамічні» суб'єктивні умови моделювання об'єктивно існуючого світу.

Методи. Емпіричні методи представлені діагностичною і психоко-рекційною технікою «Новий позитивний імпринтинг народження» та діагностичними техніками системного моделювання за О. Зелінським.

Результати дослідження. Емпірично досліджено умови й ознаки формування і прояву онтологічного плану свідомості. Розкрито специфіку онтологічного плану свідомості, який забезпечує та розгортає задану можливість установлювати фільтри сприйняття реальності. Визначено діалектичну єдність онтологічного і гносеологічного планів свідомості, що здійснює дію її смислової динаміки. Доведено, що розвиток одного плану свідомості впливає на зміст, динаміку й оновлену структуру іншого. Окреслено парціальні випадки свідомості, які уможливають дію обох планів свідомості. До них віднесено: фіксовану установку імпринтингу народження; «психологічну правду» та сформований «стиль життя»; пізнавальні контури свідомості: сенсорно-перцептивний, уяви, мислен-

© Kalishchuk Svitlana

ня, афективний, рефлексії; «репрезентативні системи» як домінуючий спосіб отримання інформації із зовнішнього світу; механізми відкриття нових смислів; механізми створення моделі реальності. Проведене дослідження дало змогу розрізнити діапазон, інтенсивність, переважні модальності переживання і чотири дихотомічні емоційні та поведінкові реакції досліджуваних.

Висновок. Доведено, що у процесі повторного народження упізнаються й усвідомлюються власні типові емоційні та поведінкові реакції, здійснюються процеси їх свідомого проживання, відкриття смислів свого життєвого настроювання і зумовлюючих їх причин. Означені відкриття виконують дію реконструкції онтологічного плану свідомості, який функціонує як імпліцитно існуючий простір, унікальним чином суб'єктивно забарвлений і такий, що має потенційну готовність до сприйняття й обробки зовнішньої інформації. Індивідуальна у кожної людини емоційна забарвленість є похідною ланкою для функціонування та фіксованості пізнавальних контурів свідомості, сенсоутворення особистості, що і зумовлює змістовну деталізацію та загальну масштабність суб'єктивної моделі реальності.

Ключові слова: суб'єктивна модель реальності, онтологічний план свідомості, гносеологічний план свідомості, позитивний імпринтинг народження, фільтр сприйняття і реагування.

Калищук Светлана. Субъективная модель реальности: первоисточники построения

АННОТАЦИЯ

Цель. В статье определена система способов реализации сознанием действия структурирования собственных смыслов как процесса создания человеком модели реальности, каждое звено которой несет в себе потенциальные «стабильно-динамические» субъективные условия моделирования объективно существующего мира.

Методы. Эмпирические методы представлены диагностической и психокоррекционной техникой «Новый позитивный импринтинг рождения» и диагностическими техниками системного моделирования по А. Зелинскому.

Результаты исследования. Эмпирически исследованы условия и признаки формирования и проявления онтологического плана сознания.

© Kalishchuk Svitlana

DOI (article): <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2020-47.93-117>

Раскрыто специфику онтологического плана сознания, который обеспечивает и раскрывает заданную возможность устанавливать фильтры восприятия реальности. Определено диалектическое единство онтологического и гносеологического планов сознания, которое осуществляет действие его смысловой динамики. Доказано, что развитие одного плана сознания влияет на содержание, динамику и обновление структуры другого. Очерчены парциальные случаи сознания, которые делают возможным действие обоих планов сознания. К ним отнесены: фиксированная установка импринтинга рождения, «психологическая правда» и сформированный «стиль жизни»; познавательные контуры сознания: сенсорно-перцептивный, представления, мышления, аффективный, рефлексии; «репрезентативные системы» как доминирующий способ получения информации из внешнего мира; механизмы открытия новых смыслов; механизмы создания модели реальности. Проведенное исследование позволило выделить диапазон, интенсивность, преимущественные модальности переживаний и четыре дихотомические эмоциональные и поведенческие реакции исследуемых.

Вывод. Доказано, что в процессе повторного рождения узнаются и осознаются собственные типичные эмоциональные и поведенческие реакции, осуществляется их осознанное проживание, открытие смыслов своих жизненных настроек и обуславливающих их причин. Обозначенные открытия выполняют действие реконструкции онтологического плана сознания, который функционирует как имплицитно существующее пространство, уникальным образом субъективно окрашенное и имеющее потенциальную готовность к восприятию и переработке внешней информации. Индивидуальная у каждого человека эмоциональная окрашенность выступает исходящим звеном для функционирования и фиксации познавательных контуров сознания, смыслообразования личности, что и обуславливает содержательную детализацию и общую масштабность субъективной модели реальности.

Ключевые слова: субъективная модель реальности, онтологический план сознания, гносеологический план сознания, позитивный импринтинг рождения, фильтр восприятия и реагирования.

Original manuscript received November 24, 2019

Revised manuscript accepted January 22, 2020

© Kalishchuk Svitlana